

**TUDOREL BADEA BUTOI
(Coordonator)**

**DOINEL DINUICĂ * DAN VOINEA
VALENTIN IFTENIE * IOANA TEODORA BUTOI
ALEXANDRU BUTOI * GABRIEL (BUTOI) PUTZ**

VICTIMĂ – VICTIMOLOGIE - VICTIMIZARE

**- abordarea cuplului penal victimă-agresor din perspectivă
socio-psihologică medico-legală și juridică -**

CUPRINS

PARTEA I

Capitolul 1

**Victimologia din perspectiva derivei criminogene
contemporane -, o provocare exigentă în algoritmul
înfăptuirii actului de justiție**

- 1.1. Scurt istoric 11
1.2. Noțiuni introductive, puncte de vedere, accepțiuni 16
1.3. Definiții și comentarii - clarificări conceptuale și terminologice..... 20

Capitolul 2

**Noțiuni strict juridice din perspectiva cuplului penal agresor-
victimă (vom prefera să rămânem în realitatea
conotațiilor pericolului social - C.Pen. art. 17, 18, 1989)**

- 2.1. Infrațiunea - trăsături constitutive 28
2.2. Fapta să prezinte pericol social 29
2.3. Fapta să fie săvârșită cu vinovăție..... 30
2.4. Fapta să fie prevăzută de legea penală 33

PARTEA a II-a

Capitolul 3

Infractorul (psihologie, comportament, personalitate)

- 3.1. Infractorul ca „personalitate” - perspectiva psihologiei
judiciare asupra personalității criminale 34
3.2. Particularități psihice și disfuncții criminogene
ale „personalității infractorului” 35
3.3. Personalitate - personalitate criminală (comentarii,
interpretări, definiții, puncte de vedere, accepțiuni)..... 44
3.4. Disfuncții criminogene ale personalității (discernământul
vis-à-vis de responsabilitatea penală) 52
3.5. Perspectiva etiologică asupra comportamentului infracțional
(trecerea la act) paradoxul criminal - H.J. Eysenck; ecuația
personală a trecerii la act (pragul delincvențial); legea
secvenței temporare - O.H. Mawrer; nucleul personalității
criminale - Jean Pinatel 58

Capitolul 4

**Psihologia infractorului din perspectiva declanșării
și consumării actului infracțional (fazele actului
infracțional, mecanisme conflictuale, împrejurări
favorizante, implicațiile factorului emoțional-afectiv)**

Secțiunea a

4.1. Personalitatea în situația conflictuală concretă (act, situație, personalitate, conformism, devianță, aberanță).....	66
4.2. Comportament versus norme	67
4.3. Reprobarea morală sau coerciția	68
4.4. Ereditate - mediu - criminogeneză.....	69
4.4.1. Concepția modernă asupra eredității	69
4.4.2. Concepția modernă asupra mediului	71
4.4.3. Învățarea	73
4.4.3.1. Învățarea reflex-condiționată clasică.....	74
4.4.3.2. Învățarea reflex-condiționată skinneriană	74
4.4.3.3. Învățarea prin imitație	74
4.4.3.4. Efectul premial și de întărire prin învățare	74
4.4.3.5. Fixarea anormală.....	75
4.4.3.6. Conduita morală impusă pe cale reflex- condiționată.....	75
4.4.3.7. Imitația ierarhică.....	75
4.4.3.8. Fazele actului infracțional.....	75
4.4.3.9. Considerații etiologice asupra mecanismului conflictual - explicații asupra ponderii împrejurărilor favorizante și a factorului emoțional-afectiv în declanșarea infracțiunilor	80
4.4.3.10. Clasificarea principalelor tipuri de procese cauzale în:	84

**Secțiunea b - Psihologia interogatoriului - tactică-atitudini -
strategii -**

4.4.4. Tipologizare și portretizare a infractorului.....	86
4.4.5. Psihologia infractorului după comiterea faptei (aspecte comportamental - atitudinale).....	92
4.4.5.1. Tendința de a se sustrage identificării, învinuirii și sancțiunii - derutarea cercetărilor	92
4.4.5.2. Psihologia alibiului	93
4.4.5.3. Distrugerea probelor. Înscenarea altor infracțiuni	93
4.4.5.4. Remușcări (muștrările de conștiință).....	94
4.4.5.5. Alte disfuncții și contradicții în tacticile de apărare ale infractorului	94
4.4.5.6. Psihologia unor moduri de operare distincte: infractori de ocazie și infractori din obicei.....	95

PARTEA a III-a

Capitolul 5**Victima (victima și victimologia din perspectivă etiologică și juridică)**

5.1. Subiecții pasivi ai infracțiunii	97
5.2. Victima, agresiunea, agresorul	100
5.3. Efecte și implicații psihologice ale actului agresional privind victima.....	107

Capitolul 6**Demers causal-etiologic pe terenul victimizării****Secțiunea a**

6.1. Problematika „situației conflictuale” în algoritmul victimă - agresor	109
6.2. Cauze individuale	111
6.3. Cauze sociale	114
6.4. Cauze de mediu	117
6.5. Cauze culturale	119

Secțiunea b

6.6. Efectele și consecințele psihologice ale victimizării	121
6.6.1. Efecte individuale	121
6.6.2. Efectele sociale	123

Secțiunea c

6.7. Consecințe strict psihologice ale victimizării	125
6.7.1. Consecințe individuale	125
6.7.2. Consecințe sociale	132

Capitolul 7**Victima din perspectiva tratamentelor penale și traumei victimale**

7.1. Victimele infracțiunilor de drept comun. Scurt istoric. Actualitatea în materie	133
7.2. Victima și urmărirea penală.....	139
7.3. Perspectiva exploratorie asupra psihologiei victimei (victima sursă de informații - versiuni, ipoteze și piste de lucru în direcția identificării agresorilor)	141
7.4. Tratamentul psihologic al victimei în cursul urmăririi penale.....	143
7.5. Victima și judecata	146
7.6. Tratamentul psihologic al victimei în cursul judecătii.....	148
7.7. Victima ulterior judecătii	152
7.8. Tratamentul psihologic al victimei ulterior rezolvării judiciare a urmărilor victimizării (s.s.p.V-T - sindromul stresului post-victimal-traumatic)	152

7.9. Exemplificări în materia aplicativ-pragmatică a victimologiei pe terenul răspunderii penale.....	154
7.9.1. Victimele accidentelor de muncă.....	154
7.9.2. Victimele accidentelor de circulație.....	161

Capitolul 8

Tipologia victimală, comportamente definatorii, conotații specifice

8.1. Sistematizări. Definiri tipologice. Categoriile de victime.....	166
8.2. Categoriile de victime. Particularități specifice	171

Capitolul 9

Victima din perspectiva gestului suicidar (proprioictimizare).

Agresivitatea introproiectată

9.1. Definiri, puncte de vedere, clarificări conceptual terminologie.....	198
9.2. Teorii explicativ-etiologie (demers causal, tipologii secundare).....	199

Capitolul 10

Victima în dinamica infrațională (cuplul penal victimă-agresor)

10.1. Potențial de receptivitate victimală	207
10.2. Cuplul penal victimă – agresor (victima postvictimizare).....	210

PARTEA a IV-a

Capitolul 11

Victima din perspectivă preventiv-protectivă

11.1. Victimele societății	214
11.2. Asistența victimiară	215
11.3. Victima din perspectivă preventiv-protectivă.....	219
11.4. Psihologia și prevenirea efectelor victimizante ale acțiunilor omenești.....	222
11.5. Abordarea preventiv-protectivă individuală	223
11.6. Abordarea preventiv-protectiv colectivă.....	228
11.7. Potențialul justiției restaurative în sistemul penitenciar	232

Bibliografie	261
---------------------------	------------

PARTEA I

Capitolul 1

Victimologia din perspectiva derivei criminogene contemporane -, o provocare exigentă în algoritmul înfăptuirii actului de justiție

1.1. Scurt istoric

Considerațiile de ordin victimologic care „cercetează relațiile dintre criminal și victima sa” aparțin avocatului român **Bcniamin Mendelsohn**.

B. Mendelsohn supune analizei raportul infractor - victimă începând din anul **1937** și apreciază că reacția victimei la actul agresional este dependentă de potențialul de receptivitate al victimei, diferit de la individ la individ, fiind condiționat de vârstă, sex, grad de cultură și inteligență, aspect bio-psihic, grad de obișnuință față de pornirile agresive, stabilitate sau instabilitate.

Clasifică victimele astfel: victimă total nevinovată (pruncuciderea), victimă mai puțin vinovată decât criminalul (ignoranța, imprudența), victimă tot atât de vinovată ca și criminalul (provocatoare), victimă total vinovată (stimulatoare, agresoare), victimă înăscută.

Observația și măsurarea comportamentului concret al victimei, întreprinderea raporturilor cu infractorul și cu mediul social reprezintă adevăratul obiect de cercetare al victimologiei.

Profesorul german de drept penal **Hans von Hentig (1887-1974)**, în volumul „The criminal and his victim”, apărut în **1984**, a analizat fenomenul concret stabilind prenoțiuni și concepte utilizate în victimologie, evidențiind posibilitățile de interacțiune dintre infractor și victimă, precum și rolul victimei în desfășurarea activității infracționale.

Hans von Hentig propune următoarea clasificare a victimelor: victime izolate de ansamblul organizării vieții și activității sociale: străinii, marginalizații social, persoanele abandonate, inadaptații psiho-biologic la un anumit regim de viață (solitarii și melancolicii), victime generate de neliniștea vitală individuală (caracterizate printr-o necesitate internă de acțiune și stabilitate psiho-socială), victime fără rezistență acțională (de regulă, în perioada pubertății sau a senilității).

Sintetizând rolul factorilor fiziologici în producerea victimizării, **Hans von Hentig** stabilește următoarea structură a victimelor: victime predestinate ereditar, victime recidiviste, victime neputincioase, victime false, victime imune, victime care devin infractori, disperății, tinerii, femeile, handicapații mintali, emigranții, minoritățile, oamenii fără cultură, oprimații, iresponsabilii, turmentații.

Punând în evidență rolul unor elemente situaționale, **Hans von Hentig** elaborează o nouă clasificare a victimelor:

- victime nevârstnice (posibilitatea victimizării prin reducerea reacțiilor și conduitelor de apărare, sub forma abuzului și hărțuiei sexuale, a răpirii, a cerșetoriei);
- victime femei (se creează o dependență între determinarea biologică a femeii lipsită de posibilitatea unei apărări dinamice și agresivitatea criminalilor motivată sexual sau material);
- victime vârstnice, dependenții de alcool și stupefiante (neadaptarea comportamentului la solicitările ce-i sunt adresate de realitatea ambientală);
- imigranții (rolul adaptiv al psihicului este redus prin lipsa unei adecvări reale de ordin comunicațional care să asigure obținerea unui echilibru optim al personalității);
- etnicii (dificultatea formării unor comportamente care să corespundă unui grad de solicitări sociale);
- indivizii normali, dar cu o inteligență redusă (sunt lipsiți de capacitatea de a anticipa rezultatele acțiunilor desfășurate, în raport cu influențele mediului);
- indivizii temporar deprimați (prezența scopului în plan mental este redusă datorită lipsei de voință și a sentimentului de inferioritate);
- indivizii achizitivi (starea de relaționare cu mediul este determinată de modul în care individul realizează venituri substanțiale, prin absolutizarea nevoii de a realiza profituri în funcție de contextul în care apare orice posibilitate);
- desfrânații și destrăbălați! (rămân inerți la regulile sociale și morale, prezentând tulburări legate de structura sistemului comportamental și chiar nervos);
- singuraticii (modificarea comportamentului prin absolutizarea izolării în interpretarea tuturor proceselor psihice);
- chinătorii (depășirea limitelor unei comportări normale, prin participarea la un flux de fapte psihice prin care denaturează regulile și raporturile interindividuale);

- indivizii „blocați și cei nesupuși” (își elaborează un anumit model comportamental individual și, în momentul apariției unor contradicții acceptă soluțiile unor infractori sau datorită psihicului lor nu se vor lăsa victimizați).

În perioada 1947-1961, Școala de la Mainz dezvoltă caracteristicile victimale, conținutul specific al individualității victimale, esența etică a conflictului agresional deprins din acțiunile comunității, necesitatea reintegrării sociale a victimei, cercetarea caracteristicilor infractorilor.

În anul 1961, **Filippo Gramatica**, în volumul „Principi di Difesa Sociale”, elaborează profilaxia victimală după gradul de victimizare și capacitatea de recuperare individuală, restabilirea unor relații sociale și a interacțiunii stabilite cu comunitatea.

În anul 1966, **E.A. Fatah**, în studiul „Quelques problemes poses a la justice penale par la victimologie”, evidențiază modul în care actul agresional exercită o presiune constantă și puternică asupra victimei, obligând-o să participe în orice mod la derularea actului agresional, devenind: victimă participantă, victimă latentă, victimă predispusă, victimă provocatoare, victimă neparticipantă.

În 1970, **Thorsten Sellin** și **Marvia Wolfgang** în volumul „The Resurement of Delinquency”, consideră că există următoarele tipuri de victimizare:

- victimizarea primară (reprezintă urmarea oricărei agresiuni îndreptată împotriva unei victime);
- victimizarea secundară (are în vedere situațiile de păgubire a unor societăți comerciale);
- victimizarea terțiară (privește delictelor care au ca obiect conviețuirea socială sau administrația publică);
- participarea mutuală (vizează adoptarea de către victimă fie a unei maniere relativ pasive, fie a unei atitudini de păstrare „a secretului victimizării”);
- victimizarea juvenilă (este condiționată de caracteristicile reflecției factorilor perturbatori din mediul înconjurător, relația dintre victima minor și mediu fiind instabilă și situațională).

În 1973, în Israel, a avut loc primul Colocviu Internațional de Victimologie, subliniindu-se influențele criminologiei, psihologiei, psihanalizei privind comportamentul victimei, investigat și descris sub aspectul conceptelor de conștiință, trăire psihică, drepturi și obligații.

În anul 1976, în S.U.A., a fost organizat al doilea Simpozion Internațional de Victimologie, stabilindu-se obiectul și direcțiile de dezvoltare a

victimologiei, fiind definită structura științei victimologiei, ca obiect distinct de criminologie.

De asemenea, s-a propus înființarea unor centre de cură pentru unele categorii de victime supuse agresiunii sexuale, atacului armat, unor violențe grave, acordarea unui sprijin social și adoptarea unor măsuri preventive pentru o anumită tipologie de victime. Ca urmare a simpozionului a fost înființată revista „Jurnalul internațional de victimologie”.

În 1977, criminologul american **Stephen Schafer** clasifică victimele după gradul de participare și de răspundere la producerea infracțiunii în:

- victime fără relații anterioare cu criminalul;
- victime provocatoare (gradul de responsabilitate este apreciat în funcție de provocarea conștientă sau inconștientă manifestată de victimă);
- victime incitative (victima inițiază și participă la declanșarea actului agresional);
- victime slabe sub aspect biologic (prin neputința biologică de a se împotrivi constrângerii agresorului);
- victime slabe sub aspect social (prin neasumarea responsabilităților sociale pentru a schimba ordinea acțiunilor sociale);
- victime politice;
- alte victime.

În cadrul celui de-al treilea Simpozion Internațional de Victimologie au fost precizate și definite conceptele de condiție și motivație existențială a victimei, metodele de cercetare în victimologie, tratamentul juridic, social, aplicat victimei, adoptarea unor măsuri adecvate pentru reintegrarea socială a victimei.

În anul 1985, criminologul **Vasile V. Stanciu** publică la Paris vol. „Les droites de la victime”, iar în vol. „Criminalitatea Parisului”, apărută în 1987, prezintă condițiile în care victima poate fi implicată în conflictul agresional.

Consideră că există victime prin definiție: săracii, bolnavii, bătrânii, imigranții, persoanele cu un instinct slab de conservare.

În 1988, **Wolf Moddendorf** prezintă gradul de implicare a victimei în activitatea economică și afectivă, clasificând victimele astfel:

- victima generoasă (infractorul pune accent pe naivitatea și disponibilitatea materială a victimei);
- victima „ocaziei bune” (infractorul oferă spre comercializare, la prețuri modice bunuri și valori sustrase sau devalorizate);
- victima afectivității și devoțiunii (apare în cadrul procesului afectiv și emoțional datorită tendinței de a crede că psihicul său se află în relație cu puterile supranaturale, astfel încât procedează la efectuarea de donații pentru purificare).

În anul 1988, psihologul român **Tiberiu Bogdan** editează, în colaborare, volumul „Analiza psihologică a victimei. Rolul ei în procesul judiciar”. Elaborează o viziune dinamică asupra conceptelor de victimă, victimizare, riscuri victimale.

În 1993, profesorul **Aurel Dineu** consideră în volumul „Bazele criminologiei”, că victimele pot iniția acte criminogene „care se integrează în concret, în procesul socio-uman cauzal la capătul căruia se comit și infracțiuni intenționale cu violență”.

În anul 1993, **Ion Gheorghiu-Brădet** publică volumul intitulat „Criminologia generală românească”, în care relevă cerința imperioasă a cunoașterii victimologiei, ca parte integrantă a criminalității.

Clasifică victimele astfel: victime care din naștere achiziționează maladii și traume care fac parte din zestrea ereditară; victime ale părinților și mediului familial; victime ale societății și organizării sale politice și juridice; victimele legii și puterii judecătorești; victimele terorismului și genocidului; victimele tehnicii avansate; victimele propriilor fapte dorite și nedorite.

În anul 1994, **Iancu Tănăsescu** publică volumul „Victima și agresorul”, în care prezintă comportamentul și raportul dintre victimă și criminal.

Tot în 1994, **Nicolae Mitrofan** și colab.¹ relevă particularitățile specifice ale următoarelor categorii de victime: femei, copii, persoane în vârstă, sinucigași. Cercetările efectuate au scos în evidență rolul victimei în descoperirea infractorilor prin evidențierea datelor referitoare la încadrarea juridică a faptei, la circumstanțele producerii acesteia, definirea personalității victimei.

În același an, psihologul **C-tin Păunescu** consideră că „atât momentul trecerii la act, cât și cel al declanșării sistemului de apărare sunt rezultatul unei ridicări a tensiunii agresivității, cauzalității acestora de la natura afectivă, actul agresional realizându-se în prezența factorilor de risc intrapersonali, conjuncturali și de mediu”.

În 1995, **Gheorghe Nistorescu** și **Costică Păun** evidențiază că până în prezent a fost neglijat aproape total studiul victimologiei, deși între făptuitor și victimă există relații complexe în producerea actului infracțional, neputând fi exclusă contribuția victimei din sfera unui model cauzal complex, precum și de la identificarea dimensiunii criminalității reale.²

¹ Nicolae Mitrofan, Tudorel Butoi, Voicu Zdrenghia, (operă comună) *Psihologia Judiciară*, Editura Șansa, București, 1992, citate selectiv din contribuția distinsului profesor, p. 69-103.

² Se sesizează din ce în ce mai frecvent materializarea unei extrem de interesante observații în studii și cercetări ale unor autori de formație polițiști, ex. *Studiu victimologic*, comisar șef Nicolae Pescaru, S.C. Cuget liber Poligraf, S.A. Constanța 2003 - dezvoltând extrem de interesant algoritmul risc victimal - situație conflictuală; protecția multidimensională a victimei (terapeutică, psihologică, psihiatrică, juridică) etc.